

فرم نیازهای پژوهشی پیشنهادی

نام سازمان: اداره کل امور اقتصادی و دارایی استان تهران

عنوان طرح پیشنهادی: آسیب‌شناسی سیستم مالیاتی در استان تهران: با تاکید بر اصول کفایت مالی و بهبود توزیع درآمد

بیان مسئله و اهمیت آن:

دولت‌ها جهت تامین مالی هزینه‌های خود غالباً از روش‌های مختلفی نظیر استقراض، دریافت کمک، چاپ پول و مالیات استفاده می‌کنند. در این بین، مالیات - به دلیل ماهیت اجباری و منظم بودن - مهم‌ترین منبع درآمدی دولت می‌باشد که می‌تواند با ایجاد یک گردش درآمدی پایدار، ثبات درآمد دولت را تضمین و نقش اساسی را در تامین مالی برنامه‌های توسعه از جمله تقویت ساختارهای فیزیکی ایفا کند (آینیو^۱، ۲۰۱۶: ۷۰ و ادیسون و لوین^۲، ۲۰۱۲: ۲). گفته می‌شود کشورها جهت بهبود در ارائه کالاها و خدمات عمومی، بهداشت، آموزش و پرورش و مقابله با فقر و تقویت زیرساخت‌ها به افزایش درآمد مالیاتی در مقادیر کافی نیازمند هستند، که در صورت عدم تکافوی این درآمدها، دولت‌ها ناچار به استقراض بوده و این مسئله به دلیل افزایش بدهی‌های عمومی ممکن است موجب وقوع بحران‌های مالی در آینده شود (پین کاسترلی و تیرل‌وال^۳، ۲۰۱۹: ۳). بر این اساس، مسئله کارکرد بهینه سیستم‌های مالیاتی همواره به عنوان یکی از مسائل و چالش‌های اساسی کشورها - به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه - بوده که اقتصاد ایران نیز از این قاعده مستثنی نیست.

در ایران و علیرغم اینکه در دهه‌های اخیر در بسیاری از اسناد بالادستی کشور مستقیماً به مسئله مالیات و ناکارایی سیستم مالیاتی پرداخته شده است (قانون اساسی، سند چشم‌انداز ۲۰ ساله، سیاست‌های کلی و برنامه‌های توسعه پنج ساله)، اما بر خلاف اصل بهره‌وری یا کفایت مالی^۴، درآمدهای مالیاتی دولت همچنان نتوانسته سهم قابل توجه‌ای از تولید ناخالص داخلی (GDP) را به خود اختصاص دهد (متوسط نسبت درآمدهای مالیاتی به GDP طی دوره زمانی ۱۳۴۹-۱۳۹۹ حدود ۶/۱۳ درصد و طی دهه ۱۳۹۰-۱۳۹۹ حدود ۶/۰۵ درصد بوده

^۱. Ayenew

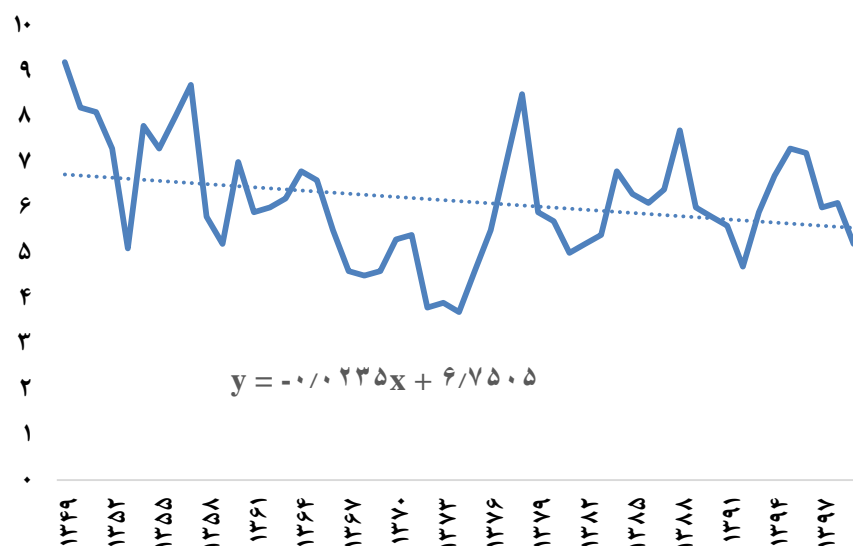
^۲. Addison and Levin

^۳. Piancastelli and Thirlwall

^۴. مهم‌ترین کارکرد این اصل این مسأله است که عدم تامین اصل بهره‌وری یا کفایت مالی (Efficiency or Financial Adequacy)، دولت‌ها را به سمت کسری بودجه سوق داده که این مسأله می‌تواند در بلندمدت اثرات مخربی بر سایر متغیرهای کلان اقتصادی داشته باشد. جهت بررسی اصل کفایت یا بهره‌وری نسبت مالیات به GDP و نسبت مالیات به هزینه جاری دو شاخص متعارف و رایج در ادبیات اقتصادی است که بررسی‌های اولیه در این زمینه نشان می‌دهد که نظام مالیاتی حاکم بر اقتصاد ایران کارکرد بهره‌وری نداشته است.

است). همان‌طور که از نمودار ۱ نیز پیداست، علیرغم تمامی اقدامات و جهت‌گیری‌های مذکور، نه تنها نسبت درآمد مالیاتی به GDP طی دوره ۱۳۴۹-۱۳۹۹ افزایش نداشته، بلکه یک روند نزولی محسوسی را نیز پیموده است، که این مسئله اهمیت مباحث مطروحه حول محور مالیات و بازبینی سیاست‌ها در این حوزه را دوچندان می‌کند.

نمودار ۱: روند درآمد مالیاتی به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی (GDP)

مأخذ: بانک اطلاعات سری زمانی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

لازم به ذکر است در حالی متوسط نسبت درآمدهای مالیاتی به GDP در ایران طی سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ به ترتیب ۶/۱ و ۵/۲ درصد بوده است که متوسط این نسبت طی سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ در کشورهای عضو OECD به ترتیب ۳۳/۴ و ۳۳/۵ درصد بوده است.

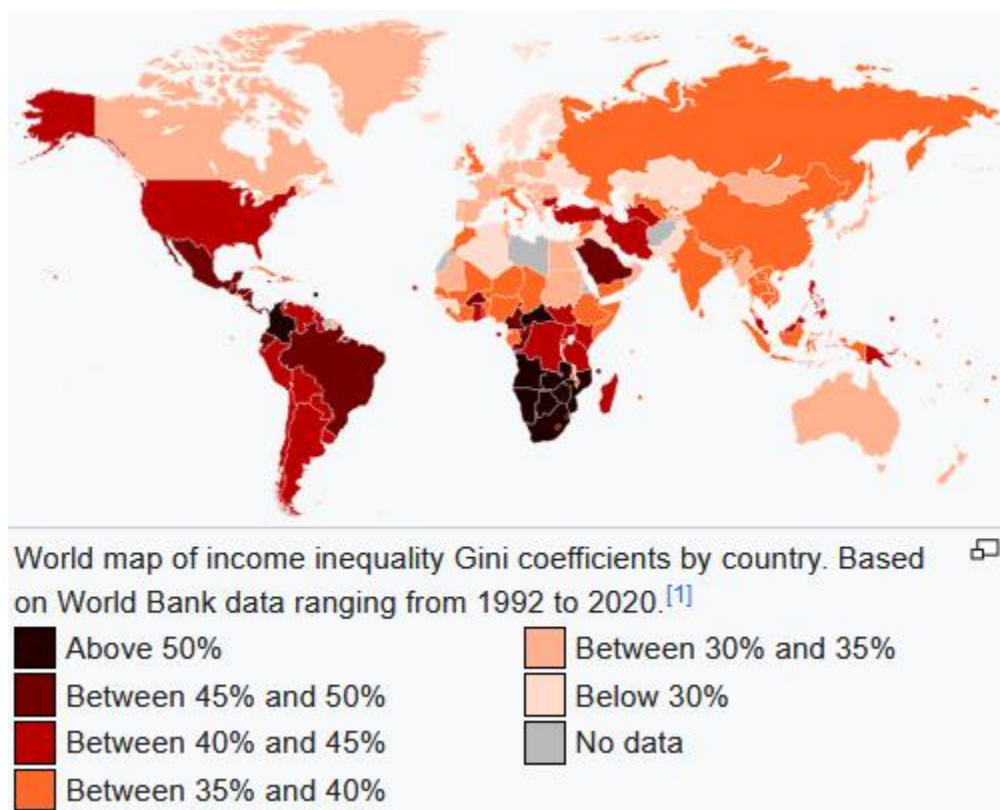
در کنار اصل بهره‌وری یا کفایت مالی، از مالیات به عنوان ابزاری جهت بهبود وضعیت توزیع درآمد^۵ نیز نام برده می‌شود. بر اساس این اصل، یک سیستم مالیاتی کارا باید بتواند نابرابری‌های اقتصادی را کاهش دهد. بر اساس

^۵. Taxation as an Instrument for Improving Income Distribution

^۶. گفته می‌شود یک سیستم مالیاتی کارا باید ۶ اصل اساسی را تأمین نماید: ۱- اصل بهره‌وری یا کفایت مالی: بر اساس این اصل، سیستم مالیاتی باید بتواند منابع کافی را جهت انجام فعالیت‌های رفاهی - توسعه‌ای دولت فراهم کند. ۲- کشش‌پذیری سیستم مالیاتی (Elasticity of the Taxation System): بر اساس این اصل، همگام با افزایش درآمد ملی باید درآمدهای مالیات افزایش یابد، به نحوی که در کشورهای در حال توسعه این افزایش درآمدهای مالیاتی منجر به افزایش نسبت درآمد مالیاتی به درآمد ملی شود. ۳- تنوع (Diversity) بر اساس این اصل، تنوع در انواع مالیات موجب جلوگیری از افزایش بیش از حد نرخ‌های مالیاتی، از یک یا چند نوع خاص خواهد شد. ۴- مالیات به عنوان ابزاری برای رشد اقتصادی (Taxation as an Instrument of Economic Growth): یک سیستم مالیاتی خوب باید منابع لازم جهت افزایش سرمایه‌گذاری دولتی و بالتبع افزایش رشد اقتصادی را فراهم کند. ۵-

گزارشات بانک جهانی (شکل ۱)، نابرابری در ایران شدید و ضریب جینی در کشور ما طی دوره ۲۰۲۰-۱۹۹۲ از یک متوسط ۴۰ تا ۴۵ درصدی برخوردار بوده است. بنابراین این نکته قابل استنباط است که سیستم مالیاتی کشور نتوانسته راستای بهبود وضعیت نابرابری درآمدی در کشور از اثربخشی لازم برخوردار نبوده است.

شکل ۱: شدت نابرابری در ایران و جهان بر اساس شاخص ضریب جینی

بنابراین، بر اساس مطالب فوق‌الذکر می‌توان گفت سیستم مالیاتی کشور حداقل از منظر دو اصل «کفایت مالی» و «مالیات ابزاری جهت بهبود وضعیت توزیع درآمد» از کارایی لازم برخوردار نبوده است. در این راستا و با توجه به اینکه بخش قابل توجه‌ای از درآمدهای مالیاتی دولت در استان تهران جمع‌آوری می‌شود، بررسی دقیق این اصول و آسیب‌شناسی موارد مرتبط با آنها در سطح استان تهران، می‌تواند در حوزه بازنگری سیاست‌های بودجه-ریزی، مالیاتی و توزیعی کشور، گام‌های موثری بردارد.

مالیات ابزاری جهت بهبود توزیع درآمد (Taxation as an Instrument for Improving Income Distribution): یک سیستم مالیاتی کارا باید نابرابری‌های اقتصادی را کاهش دهد. ۶- مالیات ابزاری برای ثبات اقتصادی (Taxation as an Instrument for Economic Stability): سیستم مالیاتی باید نوسانات اقتصادی را کاهش دهد و ثبات اقتصادی را تضمین کند (www.yourarticlelibrary.com).

سوالات اصلی پژوهش:

- ۱) وضعیت سیستم مالیاتی در سطح کشور و استان تهران بر اساس اصل «بهره‌وری یا کفایت مالی» چگونه ارزیابی می‌شود؟
- ۲) وضعیت سیستم مالیاتی در سطح کشور و استان تهران بر اساس اصل «مالیات ابزاری جهت بهبود وضعیت توزیع درآمد» چگونه ارزیابی می‌شود؟
- ۳) علل و ریشه‌های ناکارایی سیستم مالیاتی از منظر دو اصل «بهره‌وری یا کفایت مالی» و «مالیات ابزاری جهت بهبود وضعیت توزیع درآمد» در سطح کشور و استان تهران کدامند؟
- ۴) توصیه‌های سیاستی و تقنینی جهت بهبود وضعیت اصل «بهره‌وری یا کفایت مالی» در سیستم مالیاتی کشور و استان تهران چیست؟
- ۵) توصیه‌های سیاستی و تقنینی جهت بهبود وضعیت اصل «مالیات ابزاری جهت بهبود وضعیت توزیع درآمد» در سیستم مالیاتی کشور و استان تهران چیست؟

سوالات فرعی پژوهش:

- ۱) تجربه کشورهای در حال توسعه منتخب، می‌تواند چه درس‌هایی برای بهبود وضعیت کارایی سیستم مالیاتی در کشور و استان تهران؛ از منظر دو اصل «بهره‌وری یا کفایت مالی» و «مالیات ابزاری جهت بهبود وضعیت توزیع درآمد»؛ داشته باشد؟
- ۲) تجربه کشورهای توسعه‌یافته منتخب، می‌تواند چه درس‌هایی برای بهبود وضعیت کارایی سیستم مالیاتی در کشور و استان تهران؛ از منظر دو اصل «بهره‌وری یا کفایت مالی» و «مالیات ابزاری جهت بهبود وضعیت توزیع درآمد»؛ داشته باشد؟

شرح خدمات مورد انتظار:

- ۱) آسیب‌شناسی سیستم مالیاتی در سطح کشور و استان تهران بر اساس اصل «بهره‌وری یا کفایت مالی»
- ۲) آسیب‌شناسی سیستم مالیاتی در سطح کشور و استان تهران بر اساس اصل «مالیات ابزاری جهت بهبود وضعیت توزیع درآمد»
- ۳) مطالعه تطبیقی وضعیت کارایی سیستم مالیاتی کشور و استان تهران از منظر دو اصل «بهره‌وری یا کفایت مالی» و «مالیات ابزاری جهت بهبود وضعیت توزیع درآمد» با کشورهای در حال توسعه منتخب

- ۴) مطالعه تطبیقی وضعیت کارایی سیستم مالیاتی کشور و استان تهران از منظر دو اصل «بهره‌وری یا کفایت مالی» و «مالیات ابزاری جهت بهبود وضعیت توزیع درآمد» با کشورهای توسعه‌یافته منتخب
- ۵) ارائه توصیه‌های سیاستی و تقنینی جهت بهبود وضعیت اصل «بهره‌وری یا کفایت مالی» در سیستم مالیاتی کشور و استان تهران
- ۶) ارائه توصیه‌های سیاستی و تقنینی جهت بهبود وضعیت اصل «مالیات ابزاری جهت بهبود وضعیت توزیع درآمد» در سیستم مالیاتی کشور و استان تهران

میزان اعتبار مورد نیاز:

پایان نویسن